

Tanıtma / Değerlendirme / Haberler Review / Evaluation / News

Prof. Dr. Abdulhaluk Mehmet Çay,
1960'lardan 2000'lere Türkçü Düşünce,
İleri Yayınları, İstanbul 2016, 359 s.

Cem DÜZEN*

Türk milliyetçiliği fikri, Osmanlı İmparatorluğu döneminden genç Türkiye Cumhuriyeti'ne kalan şüphesiz en önemli miraslardan biridir. Bu miras, yeni kurulan devletin yolunu aydınlatan meşale olmuştur. Türk milliyetçiliği düşüncesi, üzerinde durduğumuz Prof. Dr. Abdulhaluk Mehmet Çay'a ait olan kitabın ana konusu olan "1960'lardan 2000'lere" olarak belirlenmiş zaman aralığından bir asır öncelerine dayanmaktadır. Bilindiği gibi 19. yüzyılın ikinci yarısı, Türk milliyetçiliği fikrinin kendini göstermeye başladığı dönemdir. Bu dönemde özellikle Ahmet Vefik Paşa, Süleyman Hüsnü Paşa, Şemsettin Sami ve İsmail Gaspıralı (Gasprinskiy) gibi isimlerin Türk milliyetçiliği fikrinin işlevsellik kazanmasında katkı sahibi olmalarına tanıklık ederiz. Bu dönemleri takip eden süreçte Türkçülük-Türk milliyetçiliği fikrinin temelleri sağlamlaştırılmaya çalışılmıştır. Nihayet Türk milliyetçiliği düşüncesi Birinci Dünya Savaşı sonunda olgunlaşma aşamasını tamamlamıştır. Ziya Gökalp'a göre de 1918 yılına kadar olan zaman dilimi, Türk milliyetçiliğinin olgunlaşması açısından hususi öneme sahiptir. Cumhuriyet'in ilanı ile Türk milliyetçiliği mefkûresi yeni Türk devletinin şiarı olmuştur. Bunun ilk ve en kuvvetli amili olarak yeni devlete Türk adının verilmesi görülebilir. Cumhuriyet'in ilk yıllarından İkinci Dünya Savaşı sonuna kadar olan süreçte genç Türkiye Cumhuriyeti, Türk

---

* *Arş. Gör., İstanbul Aydın Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, İstanbul/ TÜRKİYE. cemduzen@aydin.edu.tr*

milliyetçiliği ülküsü ile birbirine kenetlenmiş sayısız devrime tanık olmuştur. İkinci Dünya Savaşı'nın ardından kurulan yeni dünya düzeni, şüphesiz Türkiye içinde de farklı denklemler oluşmasına sebebiyet vermiştir. Bu bağlamda okuyucu tarafından *1960'lardan 2000'lere Türkçü Düşünce* adlı bu eserle Türk milliyetçiliği mefkûresinin sorunları, mücadeleleri ve içinden geçtiği tarihsel serüveni incelenebilir.

1999-2001 yılları arasında Devlet Bakanlığı görevini ifa etmiş olan Prof. Dr. Abdulhaluk Mehmet Çay'ın *1960'lardan 2000'lere Türkçü Düşünce* isimli eseri, daha önce farklı dergi ve bildiri kitaplarında basılmış olan 87 adet bildiri ve makalenin bir araya getirilmesi sonucu ortaya çıkmıştır. Şüphesiz okuyucu için bu makalelerin bir araya getirilmesi büyük kolaylık sağlamaktadır. Nitekim okuyucular bu gibi eserler vasıtasıyla üzerine eğildikleri konulara -kaynak bağlamında- daha rahat bir şekilde ulaşılabilmektedir. Kitabın içeriği, Atatürk'ün milliyetçiliğinden Nihal Atsız'a, Türk topluluklarından AB-Türkiye ilişkilerine, Türkiye içinde bölücülük faaliyetlerinden Turan ülküsüne kadar çok geniş bir yelpazededir. İleri yayınlarından 2016 yılında çıkmış olan kitap, Laménias'ın: "*Geçmiş geleceğin girişine konulmuş bir lâmbaya benzer. Gayesi istikbalin karanlıklarını aydınlatmaktır.*" şeklindeki meşhur sözü ile başlar. Esere önsöz olarak *Fikir ve Harekette Milliyetçi Çizgi* gazetesinde 16 Ağustos 1994 tarihinde neşredilen "*Başlarken*" isimli makale "*Önsöz Yerine*" ismiyle konulmuştur. Yazar bahse konu olan makalede ülkenin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk sonrası yaşanan en büyük problemiği "*millilikten beynelmilelciliğe, hümanizmadan kozmopolitizme geçiş*" olarak görmektedir. Eksen değişiminin bir sonucu olarak Atatürk döneminin ana hedefi şeklinde konumlandırılan "*Büyük Türkiye*" idealinin yerini "*Küçük Amerika*" düşüncesine terk ettiğini vurgulamaktadır.

Türkiye Cumhuriyeti rejimi içinde Türk milliyetçiliğine karşı mücadelenin başlangıcı olarak Atatürk sonrası işaret eden Çay, Türk münevverinin sistemli bir çöküş içine sokulmak istendiğini söyler. Kuşkusuz değişen dünya konjonktürü ve politik evrim, bahse konu olan Türk münevverini de “*jeune Turc*” olarak kendi içinde bir paradoksa itmiştir. Bu makale ile Türk milliyetçiliği sorunsalının temelini ışık tutulmaya çalışılmıştır.

İstanbul Aydın Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Başkanlığı görevini yürütmekte olan Prof. Dr. Abdulhaluk Mehmet Çay, makale ve bildirimlerden oluşan kitabında Türk aydınlarının zaman zaman nükseden bir rahatsızlığının Atatürk ilkelerinin bütünsellik çerçevesinin dışında okunmaya çalışılmasından kaynaklandığını söyler. Kitabın 9-13 sayfaları arasında bulunan “Atatürk Gerçeği ve Atatürk İlkeleri” başlıklı makalesinde Türk aydınının problemi olarak nitelendirdiği bu durumu ele alır. Yazara göre Mustafa Kemal Atatürk’ün ilkeleri birbirinden bağımsız şekilde değerlendirilmemelidir. Prof. Dr. Çay, Atatürk’ün her ilkesinin, birbiri içine geçmiş ve temelinde Türk milliyetçiliği bulunan fikirden kaynaklandığını söyler. Makale içinde yazarın ileri sürdüğü görüşler bizzat Mustafa Kemal Atatürk’ün sözleri ile desteklenmektedir.

“Atatürk ve Türk Milliyetçiliği” başlığı altında 13 Eylül 1996 yılında kaleme alınan bir diğer makalede yine Mustafa Kemal Atatürk’ün siyasî hayatında Türk milliyetçiliği fikrinin ne denli önemli bir yer tuttuğu gösterilir. Aslında bu makale 1980 askerî müdahalesinin ardından anayasal bir terim olarak Türk siyasî hayatına girmiş olan “*Atatürk milliyetçiliği*” kavramına karşı bir nevi idealist ve akademik tavır olarak karşımıza çıkar. Bu tavırda referans noktası ise yine Atatürk’ün “*Benim hâlde yegâne fahrim, servetim Türklük’ten başka bir şey değildir. Yaradılışımda fevkalade olan bir şey varsa,*

Türk olarak dünyaya gelmemdir.” (s. 17) cümlesidir. Yazar, anayasal bir motto olarak da değerlendirebileceğimiz “*Atatürk milliyetçiliği*” kavramının yanlışlığını makale boyunca her satırda hissettirir.

Türk milliyetçiliği fikri, siyasî hayattan Mustafa Kemal Atatürk'ün vefatı ile çıkarılmaya başlanmıştır. Prof. Dr. Çay, 1944 Türkçülük-Turancılık davasını bunun en büyük ispatı olarak gösterir (s. 64). O dönemdeki dünya siyasî atmosferine bakıldığında, millî reflekslerin çok güçlü olduğu ve yönetimlerinin de bu refleksleri kullananların elinde bulunduğu ülkelerin birer birer “aşırı milliyetçi” ideolojilerden arındırılmakta olduğu görülür. Buna örnek olarak Hitler Almanya'sı, Mussolini İtalya'sını verebiliriz. Dünyanın bu konjonktürel değişimi, doğal olarak Türkiye'yi ve ülkeyi yönetenlerin siyasî tavırlarını da etkilemekteydi. Almanya'nın tüm Avrupa'yı istila etmeye başladığı dönemde ona methiyeler düzen ülke basını, 1943 itibarı ile Sovyetlerin ağırlığını göstermesiyle birlikte Türkiye'deki iktidar ve basın da politik duruşunu değiştirmeye başlamıştı. İşte burada temel sorun, Türkiye'deki milliyetçilik hareketinin Avrupa'daki “ırkçı” rüzgâr ile aynı kategoride değerlendirilmiş olmasıdır. Bu değerlendirme batı aydını ve siyasetçileri tarafından yapılsa anlaşılabilir. Ama kendi ülkesindeki siyasî reaksiyonları tanımlamakta güçlük çeken batılıların, Avrupa tipi şovenizm ile Türk milliyetçiliğini bir sınıfa sokarak yargılamaları, dönemin Türk milliyetçileri için hayal kırıklığı yaratmıştır. Bundan dolayı Çay, “Kızılçakçak Faciası” (s. 81) makalesinde bilhassa İsmet İnönü devrini, kendi deyimiyle, “*Devr-i İsmet*” zamanını Türk milliyetçiliğinin buhranlı yıllarının başlangıcı olarak görür.

Konu itibarıyla geniş bir yelpazeye sahip makaleler içeren eser, Türkiye'nin uluslararası platformlarda köşeye sıkıştırılması için her daim bir araç olarak kullanılan Kıbrıs

meselesi üzerine de yoğunlaşmaktadır. Bu sebeple Prof. Dr. Çay kitabına “Cenevre Sonrası”, “Kıbrıs’ta Taviz İhanettir”, “Kıbrıs ve Gerçekler” ve “Birleşmiş Milletler ve Kıbrıs” gibi Kıbrıs meselesini işlediği makalelerini koymuştur. Yazar bu makalelerde Kıbrıs sorununun aslında neden çözüme kavuşturulamadığını ve ada üzerinde hangi ülkenin ihtilaf çıkararak politikalar güttüğüne değinmektedir. Makalelere göz gezdirildiğinde İngiliz egemenliğinden Kıbrıs Cumhuriyeti’ne geçiş süreci hakkında bilgi sahibi olunur. Çay, ada üzerinde Rumlar ile Türkler arasında yaşanan kanlı hadiseleri anlatır ve Türklerin soykırımı nasıl maruz bırakıldığının resmini çizer.

Kitabında Kıbrıs meselesi ile birlikte Türk toplulukları konusuna da yoğun bir şekilde eğilen Prof. Dr. Abdulhaluk Mehmet Çay, bu hususta özellikle Bulgaristan Türklüğü üzerine durmuştur. Eserde “Bulgaristan Türkleri” isimli makalede Bulgaristan’daki Türk varlığı ve Bulgarların kökeni hakkında geniş bilgi verir. Yazar özellikle son yıllarda gerek Bulgaristan gerekse Yunanistan devletlerinin millî bir politika haline getirdiği “Pomak Meselesi”ni objektif ve bilimsel yaklaşım ile değerlendirir. Bunun neticesinde ise Pomakların, Bulgaristan ve Yunanistan’ın iddia ettiği şekilde Müslümanlaşmış Hristiyan kitle olmadığını aksine bu toplumun dili, kültürü ve yaşam tarzı üzerine tahliller yaparak Türk olduklarını söylemektedir. Prof. Dr. Çay, Pomak meselesi ile birlikte Bulgaristan sınırları içinde yaşayan Türklerin de sesi olmayı hedeflemiştir. Çay, ülke sınırları içinde yaşayan Türklerin tarihsel süreçte ne denli zulümlere maruz kaldıkları ve sistemli bir şekilde Bulgaristan’dan nasıl göç ettirildiklerini inceler. Türk toplulukları konusunda millî hassasiyetleri ön plana çıkararak yazar, sadece Balkan Türklüğünü incelememektedir. Balkanların yanında Kafkaslar ve diğer Türk coğrafyasında yaşayan Türklerin karşılaştığı her türlü zorluğu dile getirmektedir.

Prof. Dr. Abdulhaluk Mehmet Çay, *1960'lardan 2000'lere Türkçü Düşünce* adlı kitabı ile Türk milliyetçiliği zemininde hem Türkiye ve dünya Türklüğü ile alakalı sorunları irdeleyen hem de siyasî tarih yazımına makaleleri ile katkı sağlayan önemli bir misyonu yerine getirmiştir. XIX. yüzyıldan itibaren süregelen milliyetçilik tasavvurunun Cumhuriyet'in ilanı ile yükselişe geçmesine ve Mustafa Kemal Atatürk'ün vefatı akabinde öz vatanında “parya” olarak kalmasına bu eser ile tanıklık ederiz. Tarihin siyasî ve fikrî alanlarına ışık tutabilecek bu gibi nice çalışmanın literatüre dâhil edilmesi büyük bir kazanç olacaktır.